

A Sárvíz hőse

A reformkor kiemelkedő vízmérnöke, Beszédes József vízszabályozási munkák sokaságáért volt felelős a XIX. században. Hírnevét első munkájával, a Sárvíz rendezésével alapozta meg – erre emlékezünk 200 évvel ezelőtt megjelent térképével is. Ő lett a Magyar Tudományos Akadémia első mérnök tagja, aki nemcsak mérnöki tevékenységével érdemelte ki e tagságot, hanem a magyar műszaki nyelv megteremtésével is.

Beszédes József 1787. február 13-án született Magyarakanizsán. Családja eredeti neve Kiss volt, apja valószínűleg kiváló beszélőkéjének köszönhette ragadványnevét, melyet fia már hivatalosan használt. Apjáról önéletrajzában így emlékezett meg: „Az apám Beszédes Mátyás szántó vető szegény paraszt ember volt, írni és könyvet vagy írást olvasni nem tudott, mégis természeti belátó esze, közéleti gyakorlata kiválóképpen pedig az igazságot szomjuhozó, s a közjót forrón szerető lelkéért tizenegy évig jóltevő bírója volt a városnak. Ezen tizenegy év itten sokat bizonyít, mivel Kanizsát fele magyar, fele rácz nép lakja, a bíróság tehát közös, még is a más rész jogáról lemondott azon idő alatt. Apámról ezeket feljegyezni tartozom, mivel ha mi jó van bennem, ennek alapját egyedül Ő gyökerezte lelkembe példájával és tanításával.”

Iskoláit Kanizsán, Szegeden, Temesváron, majd papnövendékként Egerben végezte. A papi hivatás azonban nem vonzotta, ezért inkább beiratkozott a pesti egyetem Mérnöki Intézetébe (Institutum Geometrico- et Hydrotechnicum). Még diplomájának megszerzése előtt a Sárvízi Vízszabályozási Királyi Biztosság alkalmazásába lépett, mint rajzoló mérnök. 1813-ban megkapta mérnöki diplomáját, s elszegődött Eszterházy Károly grófhoz uradalmi mérnöknek, azal a feltétellel, „hogy csak a' vízmunkákat igazgatom, ezek általam itt elvégeztetvén, ismét oda megyek, a' hol vízépítés leszen, mert már ekkor elhatároztam magamban, hogy építő mérnök leendek, míg élek”.

A gróf felvidéki és dunántúli birtokain nagy tapasztalatot szerzett, melynek köszönhetően 1819-ben sikerrel pályázott az ország első víztársulatának, a Sárvízi Társaságnak korábban megüresedett igazgató vízmérnöki állására. Első dolga az

Beszédes József
(Forrás: Vasárnapi Újság, 1866)

volt, hogy a korábban megkezdett (és félbe maradt) Sárvízszabályozási tervek felülvizsgálta és módosította, miáltal lehetővé vált az elmocsarasodást okozó régi malmok eltávolítása a Sárvíz medréből, és újraépítésük a malomcsatornaként is működtetett övcsatorna mentén.

Önéletrajzában terveinek fogadtatásáról így írt: „Hogy ezen eredeti elvet képből előterjeszthessem 1819, 1820-ik évben feszített szorgalmat fordítottam arra, és így 1821-diki Februáron tartatott társasági nagy gyűlésen, a Sárvízi csatornázatának reformált tervét egy magyar nyelven írt tudományos értekezésben kifejtve bemutattam, mellyet a társaság méltányolva díszes kifejezésekkel elfogadott, valamint azon magyar értekezéstől indítván, számodásaiba

*a német, választmányi és nagy gyűlési jegyző könyveibe pedig a latin nyelv helyébe hazai nyel-
vünket öröm riadva emelte. Mindezeket örökíti azon nagy gyűlés könyve. Ezen gyökeresen igazí-
tott terv szerint hajtattott végre a Sárvízi csatornázat a legjobb sikerrel, mint ezt az 1827-ik évi
33-ik törvény cikkely jeleli...*

E részlet jól példázza azt is, hogy Beszédes József szakírói tevékenysége nagyban hozzájárult a magyar műszaki tudomány XIX. századi fejlődéséhez, a magyar műszaki szaknyelv kialakulásához. Mindezek ismeretében nem véletlen, hogy az alig néhány évvel korábban megalakult Magyar Tudós Társaság 1831-ben a tagjai sorába választotta. Személyében ő volt az Akadémia első mérnök tagja.

A Sárvíz szabályozásának eredményeként az eliszaposodott folyóból közlekedésre és öntözésre is alkalmas, 176 kilométer hosszú, szabályozott, csatornázott folyó lett, melynek hatására a Sárvíz hőse egy csapásra országszerte híres emberré vált. A Sárvíz szabályozása még folyt, amikor 1821-ben megalakult a Kaposvízi Társulat, amely Beszédes tervei alapján 1835-ig szabályozta a Sió és a Kapos medrét. A Kapos és a Balaton vízszintjét leszállítva az érintett földbirtokok közel 500 km² szántóterületet nyertek. Az elvégzett munkálatokkal a társulatok működése nem szűnt meg. Az elkészült művek fenntartása és javítása továbbra is a társulatok gondját képezte.

Ezekbe a munkálatokba enged betekintést e térképünk is, mely 200 évvel ezelőtt, 1825-ben láttott napvilágot. A Sárvíz, a Kapos és a Sió folyószabályozási térképe nyugatra tájolt. Zöld szín jelzi a szabályozás előtt elöntött területeket, melyek egy részét átvágásokkal és töltésekkel vízmentesítették. A térképről jól látható, hogy e munkálatok eredményeképp a Sárvíz északi részén hatalmas területek kerültek szárazra, mindösszesen 80 ezer hektár mocsaras terület szabadult fel és a Balaton vízszintjének leszállításával további 12 ezer hektár vált megművelhetővé.

A Sárvíz-csatorna Soponya és Aba között (Forrás: Wikipédia, CC BY 3.0)

Beszédes később kidolgozta egy Kolozsvártól Grazig hajózható csatorna tervét, a Sebes-Körös és a Berettyó mocsarainak kiszáritási terveit, felvetette az Al-Duna-szabályozás gondolatát. A kerecsen-komorói tiszai átvágás tervével a folyó szabályozásának elindítója lett és ő álmodta meg a Duna–Tisza-csatornát is. S hogy miért tette mindezt, arra a választ szintén önéletrajzából olvashatjuk ki:

Beszédes József szobra Dunaföldváron
(Forrás: Wikipédia, Kligl Sándor alkotása, 1991)

„A' haza legjobb földét mocsár fedi, vagy a homok azt elborítással fenyegeti, sem vízi, sem száraz utaink, első szükségű erőműveink, a vízi malmok hiánya nyomasztó az országon, így az ipar mindenfelől gáncsolva nem mo-zoghat, sőt el kell halnia! ... Így idején föl-világosítva eltökéltem magamban, hogy írá-simmal, de főképpen tetteimmel, a mit lehet, fordítok ez állapoton, azért is nagy folyók ágya igazítását (:correctio fluvii:) mivel ezek elfogadói a' kisebb folyóknak; mocsár kiszá-rítási csatornázást, (:exsiccatis paludum:) mert míg Hazánk földét a' mocsár, és a homok mo-csokjától ki nem tisztítjuk addig nagyban ösz-szefüggő kövezett országutainkról le kell mon-danunk. Továbbá a hajókázó csatornák alko-tását a közlekedés tágitása végett, mivel még a homok beültetését is a fának olcsó szállítása ezáltal emelő becse e' földnek teendi foganat-ba. Úgy vízimalmok építését külön csatorná-ra, és ennek torkában vízosztó-épületre, mivel a' gátas vízimalmoknak meg kell szűnni a ' fo-lyóigazítás, és mocsárkiszáritás végett tűztem

ki pályám tárgyaiul, mint az anyagi jólét előmozdítása első kívántatoságát az erkölcsi és szelle-mi erő hatása az anyagi jólét nélkül zsibbadt lévén. Amit ezekből tettem, annak nagy részét a' Zichy K. biztosí bizonyítván említi, de vízimalmot negyvenkettőt építettem, az ország külön részeiben.”

Beszédes alapelve az volt, hogy a vízszabályozási munkákat nem elég a vizek és folyók kártéte-leinek elhárítására korlátozni, hanem a gazdasági felemelkedés érdekében a vizek minél telje-sebb körű hasznosítására kell törekedni. Híres – mai napig megszívlelendő – mondása volt, hogy „...háza udvarából ne ereszd ki az eső, vagy hó levét, míg nem használtad; úgy határo-dból, vármegyéből, országodból használatlanul a vizet ki ne bocsássad, mert ez ingyen az Isten becses ajándéka.”

Babinszki Edit

(Megjelent az *Élet és Tudomány* 2025/50. számában.)